

Asociația pentru Politică Externă, împreună cu Friedrich-Ebert-Stiftung, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • AUGUST 2020 • NR.8 (174)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Sorina Ștefârță, redactor-coordonator

TEMELE EDIȚIEI:

1. **Liliana Palihovici, președinta Asociației „Institutum Virtutes Civilis”:** „Fără implicarea tinerilor, vom discuta despre aceleași probleme și peste alți 30 de ani”
2. **Editorial de Victor Chirilă, director executiv APE:** „Republica Moldova, un stat frânt”
3. **Alexei Tulbure, analist politic, diplomat, fondator al Institutului de Istorie Orală din Moldova:** „Deocamdată, contextele în care ne-am făcut vizibili pe harta lumii nu au fost cele mai fericite”
4. **Opinia expertului. Dionis Cenușă:** „Belarus, o nouă „revoluție de catifea” în Parteneriatul Estic?”

Importante, pe scurt

La 1 septembrie s-au împlinit șase ani de la începutul aplicării provizorii a Acordului de Asociere cu UE și a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător.

Într-un scurt bilanț făcut cu acest prilej, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Oleg Țulea, a menționat că „în septembrie 2014 țara noastră a început o lungă călătorie de apropiere de UE”, timp în care în legislația națională au fost transpuse sute de acte europene, 65% din exporturile Republicii Moldova ajung pe piața comunitară, iar statul a beneficiat de programe semnificative de asistență UE. „Parcursul nostru european este unul continuu. În toamna curentă ne vom concentra pe actualizarea Agendei de asociere, care va stabili prioritățile de reformă pentru anii următori. Această perioadă a arătat că Acordul de Asociere, implicit Zona de Liber Schimb este mai mult decât un simplu acord - este o ancoră care, în pofida constrângerilor inerente acestui parcurs, menține Republica Moldova pe făgașul integrării europene, reflectând aspirațiile noastre strategice de integrare europeană”, a mai spus ministrul.

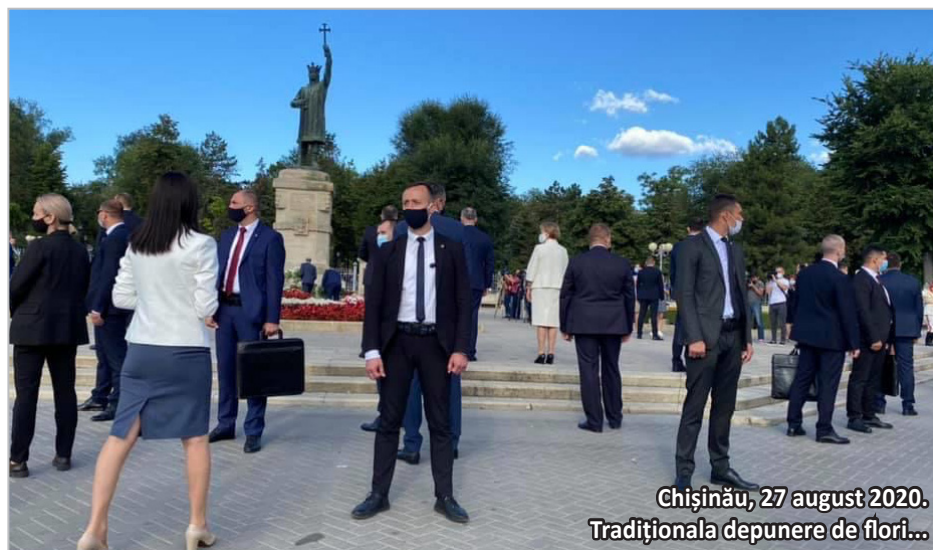
„Acum șase ani, împreună cu prietenii noștri din Republica Moldova, am pornit pe un drum ambițios, dar promițător, a declarat cu același prilej ES

Peter Michalko, Ambasadorul Uniunii Europene la Chișinău. De atunci, mii de produse din Republica Moldova au atins standardele comunitare, devenind mai calitative și astfel fiind din ce în ce mai prezente pe piața UE. Totodată, cu ajutorul milioane de euro câștigate din exporturi, în țară au fost create zeci de mii de locuri de muncă. Totodată, el a ținut să sublinieze că, „sunt necesare eforturi în domenii precum statul de drept și justiția - pentru ca instituțiile statului să se afle în serviciul cetățenilor -, dar și pentru a atinge standardele UE în ceea ce privește domeniul noi, cum ar fi calitatea produselor alimentare de origine animală, astfel încât să fie atrase și mai multe investiții, să crească și mai mult exporturile”. „Prin programele noastre de dezvoltare și de asistență desfășurate de-a lungul acestor ani, Uniunea Europeană și-a demonstrat prietenia și solidaritatea. Vă vom rămâne în continuare alături, pentru că suntem încrezători în vocația europeană a Republicii Moldova și, mai ales, în dreptul la o viață mai bună a oamenilor ei”, a conchis Ambasadorul Peter Michalko.

Dumitru Socolan și Dan Neculăescu, secretari de stat în Ministerele de Externe de la Chișinău și București, au condus o nouă rundă de consultări politice interministeriale. Diplomații au abordat mai multe subiecte de interes comun, precum securitatea regională, evoluțiile în reglementarea conflictului transnistrean și implementarea proiectelor de infrastructură. Dumitru Socolan a trecut în revistă principalele aspecte ale dialogului cu UE, cu accent pe stadiul reformelor în domeniile-cheie și a reiterat că integrarea europeană rămâne unul dintre obiectivele strategice naționale. Cei doi oficiali au agreeat și avansarea în realizarea proiectelor comune, care vizează domeniul prioritar, precum infrastructura, energia, educația, cultura. Menționăm că recent Ministerul Economiei și Infrastructurii a anunțat au fost finalizate lucrările de construcție la Gazoductul Ungheni-Chișinău. Conducta poate asigura circa 75% din consumul mediu al țării sau 60% din consumul mediu în perioada rece a anului (inclusiv regiunea transnistreană). Lucrările de construcție au început pe 18 februarie 2019, iar valoarea estimată a proiectului este de circa 80 de milioane de euro.

Independența-29, cât o bătă a OMON-ului din Belarus

Chișinău, 27 august 2020.
Tradiționala depunere de flori...

Sorina Ștefârță

La 27 august Republica Moldova și-a marcat, pentru a 29-a oară, Independența. Pandemia a schimbat radical formatul actualii aniversări și poate că a fost spre bine acest lucru, reducând din patosul altminteri inevitabil într-un an electoral. Dar anularea paradelor nu

ne-a salvat de constant filozofica și deja retorica întrebare „de unde am pornit și am ajuns noi oare acolo unde ne-am dorit?”...

De fapt, întrebările (existențiale sau nu prea) sunt multe și la unele dintre ele vin cu răspunsuri protagoniștii actualii ediții a Buletinului nostru, Liliana Palihovici

și Alexei Tulbure. O fac, fără a pretinde că dețin adevărul în ultimă instanță. O fac, privind înapoi (uneori) cu mânie, pentru lucruri care puteau să se întâmple și nu s-au întâmplat, dar și cu optimism în viitor. Că poate, totuși, se poate?

Și vrem cu toții să credem că se poate. Dar... indiferent de vârstă, ▶

▶ titlaturi și funcții, fiecare dintre noi își are propria poveste pentru aceste zile de final de august - poveste prin care, foarte probabil, își proiectează și viitorul. A mea vine de la Minsk, ce-i drept prin București, și v-o propun așa cum am aflat-o de la colegul Vitalie Cojocari de la PRO TV. Așadar, 1 septembrie 2020. Europa.

„...Ieri a fost prima zi de școală în Belarus. Copiii, de la elevi la studenți, au decis să-și spună nemulțumirea în legătură cu regimul Lukașenko. Au ieșit într-un marș de protest pe bulevardele centrale. Totul s-a terminat, cum ne-am obișnuit deja, cu arestări brutale și bătăi. Copiii(de la elevi la studenți) au fost arestați chiar din curțile școlilor, liceelor, facultăților, băgați cu forța în avtozakuri/ mașini de arest și duși în închisorile supraaglomerate.

Doar că într-o școală din Belarus câteva fete au decis să-și apere băieții. I-au pus la gard, s-au luat de brațe într-un lanț uman și i-au ascuns în spatele lor. Din nou femeile beloruse s-au uitat fără frică în ochii reci ai OMON-ului. Doar că de data asta sunt fetițele beloruse, viitoare mame, viitoare soții... Cineva stătea în genunchi, cu o icoană în mână, așteptându-i pe „karateli” (din rusă - călăi) și strigând, cu voci disperate, „Ascundeți băieții, ascundeți băieții!”.

Cu doar trei săptămâni mai devreme, la 10 august, Republica Moldova se afla printre puținele - și primele - state care, prin gura și semnătura președintelui său, îl felicita pe „proaspăt alesul”, pentru a șasea oară la rând, în funcție Aleksandr Lukașenko. Cel, ale cărui ordine criminale le îndeplinește OMON-ul belorus.

Au nu suntem și noi, indirect, părtași la această crimă? Așa, o mică și inocentă bătă la cei 29 de ani de viață independentă a unui stat mult prea dependent...

Fără implicarea tinerilor, vom discuta despre aceleași probleme și peste alți 30 de ani

Liliana Palihovici, președinta Asociației „Institutum Virtutes Civilis”

După o experiență de circa un deceniu în politică, perioadă în care a fost inclusiv președintă interimară a Parlamentului Republicii Moldova, Liliana Palihovici spune că a revenit la ceea ce de unde a pornit - lucrul cu oamenii. E-adevărat că nu s-a rupt de tot de politică - prin asociația pe care a creat-o, își învață concetățenii cum să fie mai activi și mai implicați, cum să nu se teamă de autorități și să le ceară socoteală, promovând buna guvernare și statul de drept. Și pentru că a crezut mereu în forța edificatoare a femeilor, timp de mai mulți ani a condus Academia de liderism feminin, oferind instruire și sprijin aspirantelor la o funcție politică. Despre rolul femeilor și al tinerilor într-o societate care se dorește echitabilă, despre reșezarea valorilor și resetarea clasei politice ca o condiție de modernizare a statului, citiți în continuare.

Moldovenii încă nu s-au debarasat total de sentimentul de frică

■ Doamnă Palihovici, mâine este Ziua Independenței. Cum este ea pentru dvs., care acum un deceniu erați în eșalonul de vârf al Puterii de la Chișinău?

■ Îmi trăiesc viața ca orice alt cetățean al Republicii Moldova - cu toate grijile pe care le-au adus aceste timpuri, cu efortul de a ne menține sănătatea noastră, dar și a părinților și a copiilor. Cred că acesta e fundalul pe care va fi marcată Independența în anul 2020. Prioritatea nr. 1 este să rezistăm moral și fizic - să rezistăm astăzi, pentru a ne putea gândi la viitor mâine. În ceea ce mă privește, acesta este gândul care mă însoțește mereu, nu doar în ajunul unor sărbători naționale: ce aș mai putea face ca țara aceasta să-și identifice parcursul, copiii noștri să dorească să învețe

aici, iar familiile să vrea să-și facă acasă cuibul.

■ **Și, ați găsit răspunsul?**

■ Încă nu, din păcate, deși îl caut de ani buni și încerc să-mi păstrez optimismul, să găsec argumentele care să mă convingă și pe mine, și pe alții că, uite, poate astăzi e greu, dar mai fac un pas, un efort, mai găsec oameni care gândesc la fel ca mine și poate că mâine o să schimbăm lucrurile în bine. Optimismul mă ține.

■ **Oricum, așa cum scriam nu demult, de la un stat de 29 de ani, ca și de la un om de 29 de ani, aștepti niște performanțe. Dacă nu găsim răspunsul, rezultă că performanța nu s-a produs. Unde au fost greșelile? Unde ați greșit dvs.?**

■ Nici nu știu dacă sunt greșeli. Poate, mai curând, sunt consecințe ale felului de a fi al poporului nostru, ale mentalității și comportamentului lui. Mi se pare că moldovenii încă nu s-au debarasat total de sentimentul de frică. Frica de a vorbi, de a-și cere respectarea drepturilor, de a fi mai activi și mai implicați. Spun asta, bazându-mă pe observațiile din perioada când eram în politică, dar și pe unele experiențe mai recente. În cadrul activităților sociale pe care le desfășor și care au scopul de a consolida democrația participativă și buna guvernare, mergând prin raioane și sate, constat că oamenii nu cred că, dacă ei ar fi mai activi, mai implicați, ar cere mai multă corectitudine de la cei ce guvernează la nivel local, dar și de țară, lucrurile s-ar schimba. Lipsește încrederea că și noi putem trăi bine, dacă suntem activi. Drept urmare, majoritatea politicianilor din Republica Moldova perpetuează un grad foarte scăzut de responsabilitate față de cetățean. Și continuăm să trăim cum trăim... Înțeleg că o bună parte dintre oameni și-au pierdut demult speranța, alții nici n-au aflat că pot trăi altfel și acceptă să voteze pentru o pungă de hrișcă sau alte beneficii minore. Cu certitudine, lucrurile vor putea fi schimbate atunci când se va produce și o schimbare de mentalitate. Dar ea poate veni doar cu o nouă generație

și dacă, azi, nu ne vom îngriji să sădim în tineri acea sămânță a activismului și a interesului față de viața comunitară, vom discuta despre aceleași probleme - sau chiar mai mari - și peste alți 30 de ani.

Când societatea nu reacționează, înseamnă că ceva nu merge bine

■ **Cum se vede realitatea astăzi, de pe poziția de activist, comparativ cu fotoliul de parlamentar?**

■ Eu de fapt am revenit la ceea ce ce mă ocupasem până a face „pauza politică” - lucrul cu oamenii, iar de realitate nu m-am rupt niciodată. Oamenii trăiesc într-un soi de disperare - suntem săraci și nimic nu este posibil. Noi încercăm să le demonstrăm contrariul. Îmi amintesc de o localitate... „Faceți adunarea satului?”, i-am întrebat. De câte ori ați întrebat primarul ce buget a avut localitatea, cum au fost cheltuiți banii și cine a decis ca anume așa să fie cheltuiți și nu altfel?”. Sper că, cel puțin, i-am pus pe gânduri, altminteri ei nu trăiesc decât cu diferite declarații făcute de politicieni, pe care nici nu îndrăznesc să le pună la îndoială.

■ **Apropo de declarații, chiar astăzi l-am auzit pe șeful statului povestind, cu titlu de bilanț înainte de sărbătoare, că și-a îndeplinit în proporție de 85% programul electoral, că a promovat indexarea pensiilor de două ori pe an...**

■ Eu, ca cetățean, l-aș și m-aș întreba care este meritul lui aici și, mai ales, care e beneficiul pentru oameni, în situația în care nu ai reușit să restructurezi sistemul de pensionare, care să conducă la o creștere sesizabilă a bunăstării vârstnicilor. Care este relevanța indexării bianuale a pensiilor, dacă acum, în pandemie, din puținul de 1000-1500 de lei pensionarii trebuie să dea opt lei pentru o mască? Ne supărăm că lumea nu poartă mască, nu-și dezinfectează mâinile, dar oare a calculat cineva cât costă acest lucru pentru un om care trăiește cu 1500 de lei?! Același lucru este valabil și pentru profesorii din școli, care se pare

că vor jertfi jumate de salariu pentru consumabile de protecție anti-Covid... Pentru că nu există tradiția ca fiecare să fie responsabil pentru bucățița sa de sarcină, nici să țină la imaginea pe care și-o face în urma (ne)executării acestei sarcini. Vedem o goană nebună după funcții, nu și asumarea responsabilității pentru funcție.

■ **Ne-ar putea ajuta un salvator care să ne inspire prin propriul exemplu?..**

■ Tonalitatea unei noi abordări ar trebui să o dea clasa politică, dar politicienii deja de atâtea ori au trecut toate liniile roșii admisibile, și fără să fie taxați de societate, încât ei cred că pot să perpetueze asemenea experiențe la nesfârșit... De asta și ziceam că lucrurile se vor schimba atunci când vom avea o societate vibrantă, activă. De asta și mizez pe tineri... Când societatea nu reacționează, înseamnă că ceva nu merge bine. Au ieșit fermierii să protesteze, restul au zis: nu ne privește. Au ieșit mamele să protesteze în legătură cu proasta calitate a alimentației în grădinițe (ar fi putut să iasă și tații, apropo) - restul au zis: nu e problema noastră. Societatea încă e amorfă, oamenii încă nu înțeleg că se pot face auziți nu doar la alegeri și eu tare sper că, prin ceea ce fac, voi reuși să plantez sămânța activismului și că ea va a roade. Deși garanții nu poți să ai.

Dacă moldovenii votează o femeie ca primar, vor vota și o președintă

■ **Ce garanții vă dau femeile, pe care le încurajați să meargă în politică și le și învățați cum să o facă? Cât de simplu este acest demers în societatea noastră, care în esență este una patriarhală, totuși?**

■ Lucrul cu femeile implicate în politică este o mare provocare, dar și (uneori) o mare dezamăgire. Provocare, pentru că în cei trei ani ai Academiei de liderism feminin, pe care am organizat-o, am interacționat cu cele mai minunate femei ale acestei țări. Dezamăgire, pentru că am văzut situații în care ele au fost pur și

simply nedreptățite. Erau active, implicate, realizate, lucrau câte 24 de ore din 24 și se bucurau de susținerea oamenilor, și tare m-am întristat să văd că uneori, la întocmirea listelor, se pomeneau pe niște locuri neeligibile din start. Iar dacă se ambiționau să meargă mai departe pe cont propriu, căci nicio academie nu îți dă experiența unei campanii adevărate, se vedeau obstrucționate... Acest fapt arată că majoritatea partidelor declară că avem egalitate de gen, că o susțin și că promovează implicarea femeilor în politică și în procese decizionale, dar în realitate foarte puține formațiuni și-ar fi ajustat listele electorale de bună voie.

■ **Rezultă că mult-trâmbițatele cote de gen nu se întâmplă și în realitate?**

■ Legea a obligat partidele să respecte cota de 40 la sută și ele s-au conformat, căci altfel nu erau înregistrate în cursa electorală. Dar aceeași lege le-a lăsat o portiță, un spațiu de manevră - în modificările pe care le poți face chiar înainte de scrutin nu mai ești obligat să păstrezi cota... Și partidele n-au pregetat să deschidă poarta... Astfel de cazuri au existat în multe raioane și nu a mai contat faptul că femeia a muncit toată campania și că oamenii, foarte probabil, au ales acel partid tocmai datorită ei. Iar ea află despre aceea că i-a fost schimbat locul în lista electorală abia după alegeri... Sunt lacune ce pot fi combătute prin monitorizare, pe moment, și trebuie să punem presiune ca să fie lichidate într-un final. Și aici o să vă răspund la întrebarea pe care mi-ați pus-o mai devreme: ce garanții îmi dau femeile? Femeile îmi dau garanția de mai multă corectitudine.

■ **Și totuși, se perpetuează ideea - inclusiv de către politicieni-lideri de partide-candidați la prezidențiale - că moldovenii nu sunt pregătiți să voteze o femeie?**

■ Dacă moldovenii votează, pentru cinci-șase mandate consecutiv, o femeie la funcția de primar într-un sat, cred că ei sunt gata să voteze și o președintă de țară. Da, poate că la început și-a făcut ea dușmani

pentru că obliga oamenii să ducă gunoiul într-un anumit loc, dar până la urmă implicarea și rezultatul sunt apreciate, pentru că schimbă lucrurile în bine. Femeile au demonstrat că pot fi corecte, transparente, că țin la satul lor și se zbat să aducă fonduri și proiecte... Când unii politicieni spun că moldovenii nu sunt gata să voteze o femeie ca președintă, probabil că ei neglijează importanța acestui lucru pentru prosperarea țării și dezvoltarea ei democratică, pentru o societate tolerantă, în care să fie respectați și femeia, și bărbatul, iar meritele și contribuția lor să fie recunoscute în egală măsură. Căci, până la urmă, criteriile pe care trebuie să le aplicăm față de actorii politici trebuie să fie corectitudinea, profesionalismul și performanța.

■ **Politicienii trebuie să înceteze să împartă blana ursului din pădure...**

■ **Pandemia i-a adus pe mulți acasă, dar se pare că cine a putut deja a plecat înapoi. Există vreun șansă să oprim migrația? Și trebuie oare s-o oprim?**

■ Procesele migraționiste sunt firești în orice societate, dar atunci când acestea sunt provocate preponderent de starea moral-psihologică și mai puțin de situația economică a omului, lucrurile sunt și mai grave. Procesele pot fi inversate, căci moldovenii aflați peste hotare sunt, în continuare, foarte conectați la realitățile de acasă. Ei au plecat, dar nutresc speranța că lucrurile pot fi schimbate și că se vor întoarce. Dar nu pandemia va stopa migrația - și pentru mine a fost clar că acum vor reveni doar cei aflați în situații dificile, care nu aveau contracte de muncă. Alții trebuie să fie factorii care motivează întoarcerea acasă, și anume, faptul că țara ta se schimbă în direcția pozitivă, că apar noi șanse de dezvoltare, că poți miza pe o justiție corectă și un mediu de afaceri favorabil. Aceasta este societatea la care eu îmi doresc să ajungem - una în care fiecare să-și poată pune în practică ideile, să-și

realizeze proiectele în beneficiu propriu și în beneficiul societății. Fiecare om acționează numai atunci când are și un beneficiu propriu.

■ **Trebuie să fim realiști: toamna va fi mai grea decât vara și primăvara...**

■ Da, este posibil să trecem printr-o perioadă mult mai complicată și lucrurile pot fi schimbate numai printr-un grad mai sporit de responsabilitate - fie că ești Opoziție, fie că ești Guvernare. Atunci când vor înceta să împartă blana ursului din pădure și se vor gândi care este impactul acțiunilor lor asupra vieții fiecărui om la moment, nu neapărat pe termen lung, societatea se va simți protejată. Este o abordare de care avem nevoie mai ales acum, când pandemia abia ia turații din păcate și îmi amintesc, în acest context, de o vizită făcută acum vreo opt ani în Suedia. Atunci, ca și acum, în Parlamentul de la Chișinău partidele erau într-o continuă ceartă. La Stockholm, o coaliție minoritară urma să aprobe Bugetul pentru anul viitor. Cineva din delegația noastră a întrebat cum reușesc s-o facă, având un Guvern minoritar. „Dar bugetul este al întregii țări, a fost răspunsul. Venim cu amendamente, cu unele critici, dar până la urmă suntem obligați să creăm condiții ca bugetul să fie votat, fiindcă țara nu poate funcționa fără el”. Aceasta înseamnă interes național și responsabilitate politică - să cedezi ceva mai mic pentru ca să obții ceva mai mare. Să faci cedări minore pe dimensiuni pe care azi nu ți le poți asuma ca priorități pentru a obține susținere pe programe importante naționale, ce ar schimba mâine felul de dezvoltare a educației, a sectorului de sănătate sau a celui energetic. Și noi avem nevoie de astfel de abordări complexe și de schimbări complexe pe toate domeniile de dezvoltare.

■ **Aveți vreun regret, în sensul în care ați fi vrut să promovați ceva în mod special și nu ați făcut-o?**

■ Cred că mi-aș fi dorit implicații mai mari și mai multe resurse alocate pentru tineri. Mă refer la oportunități create

pentru angajarea lor și pentru dezvoltarea businessului și a inițiativelor lansate de tineri, fiindcă, așa cum am spus și mai devreme, convingerea mea fermă este că ei aduc schimbarea. Tinerețea este prin excelență perioada când ai idei, dar nu prea ai bani pentru realizarea lor. Statul trebuie să creeze mecanismele prin care să-i sprijine și să-i încurajeze, doar așa ei vor rămâne aici să muncească, să se dezvolte și să contribuie la prosperarea țării. Un alt regret ține de faptul că uneori, când aveam opinii diferite pe unele subiecte, ar fi trebuit să fiu mai categorică, chiar și fiind în minoritate. Dar cred că aceasta era înțelegerea mea de a fi o echipă - să găsești consensul.

■ **Ați avea șansa să reveniți și să reparați, revenirea e un trend acum...**

■ Doamne ajută la cei care revin! Eu sunt la locul potrivit și fac ceea ce îmi place pentru a influența cumva dezvoltarea Republicii Moldova. Am crezut sincer în posibilitatea de schimbare și de dezvoltare democratică a țării. Nu m-am implicat în politică, fiind motivată de o funcție publică și tare-mi doresc ca toți cei implicați sau care se vor implica pe viitor în politica moldovenească să aibă ca punct de pornire și ca far călăuzitor interesul public, nu cel personal. Căci nu mai putem lăsa lucrurile să degradeze mai mult decât unde am ajuns. Pentru aceasta, însă, și societatea trebuie să fie activă și să reacționeze la orice deviere a politicianilor. Să le dea permanent de știre că „noi v-am trimis acolo ca să lucrați pentru noi, nu ca să vă promovați interesele voastre!”. Atunci când politicianul va înțelege ca nu poate pur și simplu jongla cu declarații și nu poate umbla dintr-un partid în altul fără să fie taxat la alegeri, va începe asanarea întregii clase politice moldovenești. Iar odată cu aceasta, și a întregii societăți.

■ **Vă mulțumesc pentru interviu și vă doresc mult succes.**

Sorina Ștefârță
26 august 2020

Editorial

Republica Moldova, un stat frânt

Victor Chirilă,
director executiv al Asociației pentru Politică Externă (APE)

La 27 august 1991 cetățenii Republicii Moldova au obținut ceea ce părea un vis irealizabil atunci - dreptul de a dispune suveran de destinul lor, de a construi un stat independent, indivizibil, prosper, democratic și echitabil. La 27 august 2020, Republica Moldova și-a „celebrat” 29 de ani de existență, însă, cu regret, pentru majoritatea cetățenilor ei, a fost o sărbătoare tristă, plină de dezamăgiri. Astăzi, încrederea oamenilor în viabilitatea statului în care trăiesc este tot mai mică. Din simplul considerent că Republica Moldova nu s-a realizat ca stat independent.

Idealurile care au devenit fantome

Marile idealuri nu s-au împlinit, ele au devenit fantome. Statul nu le mai aparține cetățenilor săi, el fiind capturat de oligarhi, politicieni și judecători corupți. Statul nu le asigură oamenilor nici securitate, nici drepturi fundamentale și nici un trai decent. Republica Moldova de astăzi a devenit un instrument de

exploatare a celor mulți de către clientelele fără scrupule, fiind o epavă în derivă, condusă de politicieni ipocriți, un stat frânt teritorial, politic, economic, social și, cel mai grav, moral.

Cetățenii cred tot mai puțin în capacitatea actualului stat de a le realiza idealurile, iar mulți dintre ei - în special, generațiile tinere - aleg să imigreze în favoarea unui pământ străin care, însă, poate să le garanteze un viitor decent. Este o adevărată minune că, în ciuda acestor vicisitudini, Republica Moldova mai există ca stat.

Totuși, chiar dacă felul în care evoluează și funcționează acest stat în prezent nu inspiră deloc certitudini pentru viitorul său, nu este timpul pentru lamentări, la fel cum este prematur să cântăm Marșul funebru al lui Chopin... Dimpotrivă, avem nevoie, mai mult ca niciodată, de o gândire lucidă și critică pentru a evalua situația la rece și a începe să eradicăm, pas cu pas, carențele structurale ale statului nostru. În caz contrar, Republica Moldova va rămâne în continuare campioană la ratarea oportunităților pe care UE ni le oferă prin Acordul de Asociere și Parteneriatul Estic, România - prin Parteneriatul strategic și SUA - prin Dialogul strategic.

Din punctul nostru de vedere, Republica Moldova nu poate fi un stat eficient atâta timp, cât cetățenii săi nu au încredere în el, nu se simt protejați de instituțiile lui, iar solidaritatea socială și civică este la cote minime. De fapt, un stat incapabil să ofere propriilor cetățeni încredere, solidaritate bazată pe echitate socială și, mai ales, securitate/protecție e condamnat la eșecuri eterne și, în cele din urmă, la faliment.

Justiție, solidaritate socială și civică, protecția cetățeanului

Mai putem noi oare face din Republica Moldova un stat viabil, un stat care să fie în slujba cetățenilor săi, un stat capabil să ne împlinească idealurile ce i-au legitimat nașterea acum 29 de ani? Personal, cred că acest lucru mai este încă posibil.

În primul rând, trebuie să reclădim încrederea cetățenilor în ceea ce înseamnă statul Republica Moldova și în idealurile sale. Însă acest lucru va fi imposibil de realizat cât timp țara noastră este condusă de politicieni corupți până în măduva oaselor și care sunt încurajați de sentimentul impunității. Prin urmare, trebuie să salubrizăm urgent clasa politică și să construim un stat de drept eficient, la a cărui temelie să stea o justiție capabilă să responsabilizeze politicienii și oficialii certați cu legea. Fără o justiție independentă și echitabilă, care să funcționeze în interesul societății și al oamenilor, nu vom reuși să redăm încrederea moldovenilor în statul lor.

În al doilea rând, este imperios necesar să construim o largă solidaritate socială și civică în jurul idealurilor fundamentale ale Republicii Moldova, proclamate acum 29 de ani. Însă acest lucru nu va fi niciodată realizat prin populisme ieftine, prin lozinci patriotarde ipocrite sau prin himere de genul națiunii civice, certate cu istoria și cu realitățile prezente. O adevărată solidaritate se construiește pe echitate economică și socială, pe politici economice, fiscale și sociale gândite în serviciul oamenilor și nicidecum al unui grup restrâns de oligarhi și rețelele lor clientelare.

Și în al treilea rând, cetățenii Republicii Moldova trebuie să se simtă protejați de stat, nu aserviți și exploatați de el. Statul trebuie să fie în slujba cetățenilor și nu invers. Anume așa stau lucrurile în statele democratice, unde grija față de cetățeni înseamnă o economie ce le oferă un trai demn; o justiție ce le face dreptate, le apără și le garantează drepturile; un sistem de sănătate ce le asigură o medicină sigură și accesibilă; un sistem educațional ce-i pregătește pentru rigorile economiei moderne; un sistem social ce-i protejează pe timp de crize și le asigură pensii echitabile din care să trăiască, nu să supraviețuiască; politici ce garantează respectarea drepturilor minorităților etnice, dar și a majorității naționale etc.

Protejarea cetățenilor săi este, în esență, misiunea primordială a oricărui stat modern. Or, dacă statul nu-și îndeplinește această misiune de bază, volens-nolens, dispăre legitimitatea lui și rațiunea lui de a fi, iar cetățenii au tot dreptul, în acest caz, să decidă constituțional soarta lui de mai departe. A fi sau a nu fi e întrebarea.

Deocamdată, contextele în care ne-am făcut vizibili pe harta lumii nu au fost cele mai fericite

Alexei Tulbure, analist politic, diplomat, fondator al Institutului de Istorie Orală din Moldova

O aniversare este întotdeauna un prilej de a face niște bilanțuri, indiferent dacă o faci de pe poziție individuală sau de pe cea a unui stat, iar deseori tocmai o analiză onestă a trecutului te poate ajuta să înțelegi mai bine ce trebuie să faci în viitor. Despre cei 29 de ani de Independență ai Republicii Moldova, despre greșelile comise sau, cel puțin, admise și despre viitorul pe care am putea să-l construim de acum încolo am discutat cu Alexei Tulbure - istoric, analist politic, fost Reprezentant permanent al Republicii Moldova pe lângă Consiliul Europei (1998-2001) și Organizația Națiunilor Unite (2006-2008), iar mai nou - fondator al Institutului de Istorie Orală din Moldova, prin care își propune să colecteze și să valorifice mărturiile istoriei recente.

Belarus a devenit ca o hârtie de turnesol pentru foarte mulți dintre noi

■ **Domnule Tulbure, mâine este Ziua Independenței. Cum vedeți dvs. această a 29-a aniversare a Republicii Moldova?**

■ Noi am avut tot felul de Zile ale Independenței, inclusiv cu monopolizarea simbolică, dar și fizică, de către autorități, a Pieței Marii Adunări Naționale, inclusiv sărbători marcate în stil sovietic sau în unul tradiționalist... Evident că în acest an tonul va fi dat de pandemie, dar ceea ce este clar pentru mine e că oricum n-avem prea multe

motive de a ne mândri, de a fi optimiști și entuziași. După aproape 30 de ani, Moise încă ne mai poartă prin deșert, în căutarea propriei identități și a propriei viziuni de viitor. Tranziția încă nu a avut loc.

■ **Să înțelegem că l-ați găsit pe Moise?**

■ Istoria și circumstanțele sunt pentru noi Moise, istoria și circumstanțele ne poartă prin deșert, încercând să ne transforme într-o națiune. Dar noi suntem încă pe cale de devenire, încă urmează să ne eliberăm de condiția de robi - și o să vă explic de ce spun astfel. Această a 29-a Independență este marcată pe fundalul evenimentelor din Belarus, singura țară din fostul spațiu

sovietic unde nu se produsese trecerea la o realitate post-sovietică. Și iată că Belarus a devenit ca o hârtie de turnesol pentru foarte mulți dintre noi. Am descoperit, mirat și chiar șocat, că în Republica Moldova există foarte multă lume care nu le oferă belarușilor dreptul la libertate, care îl susțin pe acest ultim dictator din Europa și acțiunile represive ale structurilor de forță din această țară... De facto, oameni care beneficiază de libertăți și drepturi sunt gata să-i priveze de aceleași libertăți și drepturi pe alți oameni, să le conteste dreptul de a-și alege Puterea politică și calea de dezvoltare - lucruri fundamentale pentru consolidarea democratică a oricărei entități statale. Această abordare vorbește despre faptul că noi nu ne-am schimbat în 29 de ani, că am rămas susținătorii ideii de stabilitate în detrimentul libertății. Suntem gata să ne cedăm libertatea și dreptul de a ne autoguverna în favoarea unei stabilități efemere pe care să ne-o asigure un tiran, clică sau clan.

■ **Ce înseamnă libertatea de fapt?**

■ Noi, moldovenii, am fost foarte buni pentru proiectul imperial al URSS - eram ascultători și primitivi, toți pensionarii Armatei Sovietice veneau să-și trăiască aici ultimii ani de viață. Independența ne-a adus libertatea, dar noi, pentru că ne pierdusem capacitatea de a ne autoguverna, oricum așteptam să vină cineva să ne îndrume. Iată și răspunsul la întrebarea: de ce astăzi Moldova se află acolo unde se află, iar Țările Baltice - cu care acum 30 de ani eram la același nivel după indicatorii socioeconomici - sunt în cu totul altă lume... Nu poți fi liber fără să îți asumi responsabilitatea pentru propriul destin - al familiei, al țării, al comunității în care trăiești. Noi, în acești 29 de ani, se pare că încă n-am înțeles acest lucru. De aici și toate problemele: corupția, decăderea economică, exodul masiv al oamenilor, devierile și oscilările în materie de politică externă. Pentru că nu am înțeles că

avem o țară, că ea este a noastră și că trebuie să o edificăm. Drept urmare, continuăm să umblăm prin deșert în căutarea unui nou stăpân - fie de la Bruxelles, fie de la București, de la Moscova sau Washington - care să ne primească sub aripa sa și să ne spună încotro să mergem și ce să facem.

Prea multe se întâmplă la nivel imitativ - și practici, și instituții...

■ Fenomenul Ilan Șor poate fi considerat o consecință a căutării stăpânului?

■ La scara respectivă, bineînțeles. Și cred că ceea ce s-a întâmplat în ultimii ani la Orhei, o regiune tradițional activă civic și implicată - când oamenii au refuzat la idealuri în schimbul unor beneficii a căror sursă este nu doar dubioasă, ci chiar criminală, venite de la un personaj controversat, fără principii și integritate - încă urmează să fie studiat de psihologi și de sociologi. Aceste „metamorfoze”, la fel ca reacția la ceea ce se întâmplă astăzi în Belarus, vorbesc foarte mult despre noi. Problema Republicii Moldova nu este clima instabilă sau faptul că nu aveam ieșire la mare - chiar dacă (și aici voi face haz de necaz) avem una dintre cele mai mare flote comerciale din lume. Problema sunt oamenii și mentalitatea lor. Totuși, cu acești oameni, dar mai ales cu cei care rezistă la aceste fenomene, noi trebuie să încercăm să ne construim țara.

■ Ce alte greșeli, care nu ne-au lăsat să avansăm, s-au făcut în acești ani?

■ Cred că în această perioadă, care e mai mult decât o generație, noi am fi putut să educăm oameni noi, care să fie și patrioți ai propriului stat, dar și să aibă și o pregătire civică profundă, să știe să-și apere drepturile și să creeze solidarități orizontale, să se opună manifestărilor autoritare. Noi însă am ales să facem altceva... și îmi amintesc în acest context de o interviu cu o profesoară de istorie de la Orhei, în prezent stabilită în SUA, care spunea deschis că în anii 1990 ei își înțelegeau misiunea de dascăl școlar foarte clar: pregăteau „generația Unirii”, care se va produce pașnic și în mod firesc, pentru că așa vor dori toți.

■ O afirmație cel puțin ciudată, în situația în

care nici nu am avut o politică unionistă la nivel de stat.

■ Nu aș fi sută la sută de acord, unionismul a fost instituționalizat inclusiv prin faptul că, timp de mai mulți ani, în școală a fost și încă este predată „Istoria Românilor”. Și nu poți preda istoria unui grup etnic de vreme ce și la noi, și în România locuiesc mai multe grupuri etnice. Este o abordare antieuropeană. În același timp, la noi nu se vorbea aproape deloc despre Holocaust - distrugerea fizică a unui grup etnic din Basarabia, care este un exemplu de violare în masă a drepturilor omului. Cu toate acestea, istoria Holocaustului nu este considerată (poziție încă dominantă în Republica Moldova) drept o parte a propriului trecut. Așadar, dacă e să ne referim la greșeli, cred că una dintre ele ține de felul în care a fost gândit sistemul de educație - în special, educația umanitară. A doua greșală fundamentală ține de imitarea transformărilor - eficiente în Occident, dar total neaplicabile la noi. Am creat instituții care au rămas la nivel imitativ, nu am reușit să le facem lucrative și, mai ales, independente, astfel încât ele să funcționeze eficient indiferent de guvernări. Toate structurile din domeniul combaterii corupției, Consiliul Audiovizualului și cel al Concurenței, Agenția de Integritate etc. sunt forme fără conținut. Din păcate, asta a continuat și după semnarea Acordului de Asociere cu UE. Tocmai de aceea, acești șase ani care s-au scurs de la semnarea Acordului sunt, pentru mine, mai curând o perioadă de degradare a ideii europene în Republica Moldova. Pentru că, de cele mai multe ori, am imitat apropierea de normele și standardele UE. Da, sunt lucruri tehnice prevăzute de Acord, care s-au făcut, dar în combaterea corupției și în asigurarea independenței justiției, în promovarea societății civile și în tot ceea ce ține de democrație, drepturile omului și buna funcționare a instituțiilor, trenăm serios.

■ Ați pomenit de „Istoria Românilor”. Putem spune că există, în sfârșit, un subiect în care aveți același punct de vedere cu dl Dodon?..

■ Viziunile mele vin dintr-o perspectiva pro-europeană și, atunci când vorbesc despre istoria națională, eu, înainte de toate, mă bazez pe o metodologie ce a fost testată și aprobată în democrațiile europene - una

multidimensională, care abordează istoria, trecutul din diverse perspective, inclusiv ale grupurilor etnice conlocuitoare. Eu pledez pentru un învățământ umanitar care să formeze oameni capabili să judece, să-și construiască propria viață, să reziste la porniri totalitare etc. Președintele Dodon nu are nimic cu aceasta, el vorbește despre o Moldova care nu mai poate fi întoarsă - nici Moldova Mare, nici Moldova Sovietică.

Statalitatea este o șansă de a lăsa o urmă în istorie

■ Va fi obținut vreodată consens în problema limbii?

■ Sigur și este extrem de simplu, în momentul în care ai recunoscut că e una și aceeași limbă: fie „română” și în paranteză „moldovenească”, fie invers. Restul este manipulare politică. În general, este important ca asemenea subiecte să nu fie folosite ca instrumente de manipulare - trecutul trebuie valorificat și asumat, nu instrumentalizat în diverse scopuri. El trebuie să contribuie la formarea unei identități contemporane, democratice. De exemplu, nu pur și simplu să le spuie elevilor că la 6 iulie 1949 au fost ridicați și deportați în Siberia peste 35 de mii de basarabeni sau că, doar în vara lui 1941, în Basarabia au fost uciși peste 50 de mii de evrei - ci să îi crezi un context. Să îi explici că este vorba de o violare masivă a drepturilor omului și că trebuie să construim o lume unde asemenea crime și atrocități să nu mai fie posibile. Iar pentru aceasta, trebuie să poți să îți aperi drepturile, să manifesti solidaritate, să te implici. Consider că printr-un asemenea exercițiu noi formăm identitatea democratică în Republica Moldova. Acesta e și unul dintre scopurile Institutului de Istorie Orală, pe care l-am creat.

■ Unirea cu România... putea?, poate să se producă? De exemplu acum, ca răspuns la proasta gestionare a acestei crize pandemice?

■ În 1992, când a început războiul de pe Nistru, totul îmi părea atât de sălbatic și de imposibil încât mă gândeam că, dacă Unirea ar opri acest conflict absurd, ea ar fi acceptabilă ca evoluție politică. Dar lucrurile

s-au întâmplat altfel, iar ceea ce au făcut în ultimii ani așa-zișii unioniști (colaborarea deschisă cu oligarhia criminală) a discreditat total ideea. Ca să nu mai amintesc despre faptul că, în secolul 21, ei vorbesc despre Unire - idee în vogă în secolul 19 -, ignorând problemele cu adevărat importante pentru Republica Moldova - modernizarea, dezvoltarea, egalitatea, democrația etc. Cred că este greșit și ineficient, și nimic mai anti-europenesc nu există. Este adevărat că astăzi au apărut unioniști care spun că Unirea ne va duce direct în Uniunea Europeană, respectiv că se vor mări pensiile și vom avea instituții funcționale. Chestia asta poate să prindă și nu exclud că într-o zi, dacă nu ne vom trezi și nu vom începe să construim un stat realment democratic, ideea Unirii va avea tot mai mulți susținători - tocmai din aceste argumente raționale. Totuși, să nu uităm că pe glob suntem vreo cinci mii de etnii și popoare, și doar vreo 200 de state, iar statalitatea este o șansă de a lăsa o urmă în istorie. Suntem capabili de aceasta? Întrebarea rămâne deschisă. Din păcate, deocamdată, contextele în care ne-am făcut vizibili pe harta lumii nu au fost cele mai ferice: conflictul transnistrean, prima țară din spațiul post-sovietic unde au revenit comuniștii la putere, apoi miliardul furat, traficul de persoane..., iar mai nou - conexiunea, fie și indirectă, cu explozia de la Beirut.

■ Cum ne poziționăm astăzi pe această hartă a lumii?

■ La nivel de instituție prezidențială suntem de-a dreptul izolați. Chiar dacă are funcții mai mult simbolice, președintele poate fi o voce în plus întru mobilizarea unui suport internațional pentru Republica Moldova, însă cancelariile în care el este acceptat pot fi numărate pe degete. Situația este salvată puțin de Ministerul de Externe, care dă dovadă de o acrobație uimitoare, încercând să satisfacă toate ambițiile de „politică echilibrată” ale lui Dodon și, totodată, să spună că direcția țării este spre integrarea europeană. Astfel, așa cum a fost mai mereu în acești 29 de ani, nici astăzi nu există voință consolidată și o viziune unică la nivel de clasă politică... Și cu vecinii situația este fragilă. Cu Ucraina comunicarea este una cam de formă. Cu România mai avem niște relații, grație faptului că ea ne ajută în diverse domenii -

răspunsul la calamități naturale, grădinițe, SMURD etc. Ne mai promovează, uneori, nu prea reușit, dar aici e o discuție aparte.

Factorul geopolitic întotdeauna a lucrat bine la noi

■ *Dvs. aveți o istorie aparte cu România, în calitate de Ambasador la Consiliul Europei ați avut mai multe luări dure de atitudine la adresa Bucureștiului...*

■ Eu recunosc că forma în care mi-am exprimat atunci poziția - și care se cam aseamănă cu unele reacții de astăzi ale unor persoane sus-puse de la Chișinău - nu a fost cea mai reușită. Cred că se putea de făcut și altfel... Sunt convins că trebuie să dezvoltăm relațiile cu România și să recunoaștem specificul acestor relații, dar, totodată, putem să-i rugăm pe prietenii noștri de peste Prut să mai diminueze din tonalitatea tutelară. Mă refer, în special, la Parlamentul European - și-mi amintesc aici cu ce ardoare un grup politic european, inspirat de deputații români din cadrul lui, apăra Guvernul și regimul Plahotniuc de la Chișinău. Se ajunsese la lucruri de-a dreptul absurde, când mai că se afirma că mai bine e să avem o guvernare coruptă, decât una care cedează în fața tancurilor rusești. Un mesaj total antieuropean, așa cum antieuropeană este ideea de a tolera corupția.

■ *Apropo de tancuri și de faptul că am intrat deja în campanie electorală - va fi readus factorul geopolitic pe tapet și la aceste prezidențiale?*

■ Cel mai probabil, da, pentru că la noi componenta geopolitică întotdeauna a lucrat bine, indiferent cine o promova. S-ar putea să fie utilizată într-o măsură mai mică decât s-a întâmplat în anii precedenți, posibil că de această dată candidații principali se vor întrece în a număra cine are mai multe merite în lupta cu mafia. Dar geopolitica va rămâne, pentru că este cea mai scurtă cale de mobilizare a propriilor susținători. Fobiile, dușmanul comun... uitați-vă cât de bine a funcționat în trecut și funcționează și astăzi românofobia și rusofobia.

■ *Care sunt pronosticurile dvs. pentru campanie și rezultatul ei?*

■ Este evident că avem doi finaliști - Igor Dodon și Maia Sandu. Totodată, scindarea și atacurile reciproce de pe partea dreaptă a eșichierului pot avea consecințe nefaste pentru turul doi. Da, lumea acționează rațional, ține la utilitatea votului, dar o parte din oameni poate pur și simplu că nu meargă la alegeri - din supărare, dezamăgiți de războaiele astea, în special, între PAS și PPDA. Nici Igor Dodon nu este în cea mai bună situație - este clar că nu mai are susținerea masivă a Moscovei; sunt aproape sigur că nu va primi nici acel credit rusesc de 200 de milioane USD, poze cu Putin nu a reușit să facă, deși a așteptat o săptămână în pădurile de lângă Moscova... Nici vaccinul nu cred să îl salveze. Așadar, este absolut clar cine merge în turul doi. Cine va câștiga - vom vedea.

■ *Revenind pe final de august... Republica Moldova este în continuare pe o linie de plutire și uneori nici nu e clar ce ne ține la suprafață. Ce ar putea să ne dea un impuls înșă, ca să nu zic un șut un fund care să fie un pas înainte?*

Impulsul poate fi orice sau oricine. Impulsul poate fi dat de o personalitate, dar și de o forță politică. Voi da un exemplu concret aici

■ Georgia lui Saakașvili. A condus o revoltă, a fost liderul unui proces de modernizare și, chiar dacă nu mai este la putere, lucrurile, a căror temelie a pus-o el în Georgia, reformele pe care le-a realizat funcționează în continuare. În același timp, nu cred că pot să aducă schimbarea în bine revenirea în viața politică a unor personalități cum este Vlad Filat... Și mai ales nu cred în impulsurile din exterior. Cu excepția, poate, a unei perspective clare, instituționalizate de integrare a țării în Uniunea Europeană, combinată cu un mecanism dur de control și de exercitare a presiunii de către partenerii externi. Cât timp nu ai perspectiva accederii, este greu să ai orizont.

■ *Vă mulțumesc pentru interviu și... să apară orizonturile.*

Sorina Ștefăruță
26 august 2020

Opinia expertului

Dionis Cenușă: Belarus, o nouă „revoluție de catifea” în Parteneriatul Estic?

Cea de-a 29-a aniversare a Independenței Republicii Moldova s-a consumat pe fundalul unor proteste ample ce se desfășoară, de circa o lună, în Belarus. Proteste generate de nemulțumirea populară față de rezultatul alegerilor din 9 august, când în funcția de președinte a fost reales, pentru al șaselea mandat consecutiv, Aleksandr Lukașenko. Astfel, dacă și se va menține de jure, de facto ultimul, ca mod de viață și de guvernare, vestigiul URSS a expirat. Oamenii nu mai cred în el, își doresc schimbarea și aceasta, acum sau mai târziu, va veni. Ce se întâmplă totuși în Belarus? Asistăm la o nouă revoluție de catifea în, poate, cea mai încremenită în timp țară din Parteneriatul Estic? O întrebare la care încercăm să răspundem, într-o analiză semnată pentru Agenția IPN.md, cercetătorul și columnist principal Dionis Cenușă.

Protestatarii beloruși, în încercarea de a-și trasa propria cale

Conceptul de „revoluție” lipsește din vocabularul forțelor politico-civice antrenate în protestele post-electorale din Belarus. Abținerea de a folosi

noțiunea de „revoluție” denotă, pe de o parte, precauția de a proteja esența pașnică a protestelor, iar, pe de altă parte, intenția de a diferenția situația belorusă de alte transformări politice din Parteneriatul Estic - în particular, cele legate de „Euro-Maidanul” ucrainean. Protestatarii beloruși vor să traseze o cale proprie, care să asigure

nu doar democratizarea țării, ci și păstrarea suveranității și integrității teritoriale. Aceștia conștientizează riscul unor ofensive rusești sub pretext geopolitic - care inevitabil vor surveni, cu implicațiile de rigoare -, dacă protestele beloruse sunt mediatizate ca „revoluție de catifea”.

Demersul politic, construit de Opoziție și de grupurile civice beloruse, capabile să se auto-mobilizeze, conține două obiective politice: *demisia* urgentă a lui Aleksandr Lukașenko și *transferul pașnic de putere în urma unor alegeri prezidențiale noi*. Schimbarea politică ce a fost concepută atât de Opoziție, cât și de varietatea grupurilor civice din interiorul societății beloruse, rezidă în dialog politic și proteste non-violente. Principalele surse de alimentare a rezistenței împotriva regimului lui Lukașenko sunt manifestațiile de solidaritate și grevele muncitorilor din sectorul public contra fraudei electorale și a violenței arbitrate a forțelor de ordine. Acestea au cristalizat o mișcare politico-civică democratică de anvergură națională, pentru prima dată în istoria post-sovietică a Belarusului. Chiar dacă protestatarii nu admit nicio simfonie cu manifestările unei „revoluții de catifea”, situația din teren demonstrează contrariul. Populația s-a atașat de ideea unor schimbări democratice, care să stabilească drepturi politice funcționale în locul osificării acestora sub greutatea autocrației.

S-a pășit peste bariera psihologică a protestelor temporare sau singulare, iar spiritul protestatar a căpătat un substrat emoțional profund. Reacția violentă deliberată și în afara necesității de autoapărare, aplicată abundant de forțele speciale, poliția secretă (KGB) și administrațiile instituțiilor de detenție, a inspirat motive non-electorale în mișcarea de protest. La cele circa 7000 de persoane arestate arbitrar în decursul primelor zile de protest, declanșate după fraudarea alegerilor din 9 august, se însumează familiile și prietenii lor. Teoretic, un minimum de cinci persoane per un protestatar arestat/maltratat de către forțele de ordine ale statului manifestă devotament față de protestele anti-Lukașenko. În realitate, spiritul protestatar a cuprins toată țară, nu doar capitala Minsk (circa două milioane de locuitori sau 1/5 din populația țării). (...)

A patra „revoluție democratică” în Parteneriatul Estic?

Până la lansarea Parteneriatului Estic în mai 2009, regiunea a fost cutremurată de *revoluțiile colorate* din Georgia și Ucraina din 2003-2004. După cum explică Henry E. Hale, la originea acestor *revoluții* stă „lupta pentru succesiune mai mult decât o avansare democratică, generată de activiști civici și activitatea de democratizare externă”. În viziunea lui Niklaus Laverty, elementele „vitale” ale revoluțiilor colorate au fost societatea civilă organizată - Georgia (Kmara/„Până Aici!”) și Ucraina (Pora/„E Timpul!”). După aceste revoluții colorate, începând cu 2009, diverse revolte în Moldova (2009), Ucraina (2013-2014) și Armenia (2018) au readus în discuție problematica revoluțiilor democratice. Din același val de evenimente face parte mișcarea protestatară din Belarus, unde sistemul socio-politic existent îi conferă particularități unice. Din acest considerent, gradul de diferențiere este

mai mare decât numărul de tangențe dintre protestele anti-Lukașenko și revoltele democratice din celelalte trei țări est-europene.

Armenia (2018). Cazul armean și cel belarus au o trăsătură comună, și anume, modalitatea pașnică de desfășurare a protestelor. Motivul electoral lipsește din contextul inițial al „*revoluției de catifea*” din Armenia, însă oricum persistă problema succesiunii. Ca și în cazul lui Lukașenko, după zece ani petrecuți în calitate de președinte de țară, Serj Sargsyan a încercat să se mențină la putere, dar deja din fotoliul de premier care, datorită noii Constituții, a obținut atribuții mai largi (2015). Însă nu fraudă electorală a stârnit nemulțumirea armenilor, ci corupția asociată cu Sargsyan și intenția acestuia de a perpetua puterea prin conservarea sistemului vechi. Ascensiunea Opoziției armene, în frunte cu Nikol Pashinyan, s-a datorat comunicării active prin Facebook. În Belarus, Telegram este platforma ce facilitează interacțiunea între protestatari. Ca și în Belarus, protestele pașnice din Armenia au pus accentul pe menținerea parametrilor geopolitici existenți. Acest lucru înseamnă atât garantarea unor relații bune cu Rusia, cât și apartenența neclintită la cercurile concentrice euroasiatice: Uniunea Economică Euroasiatică și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă.

Politica internă din țările ce fac parte din aceste organizații euroasiatice este percepută drept domeniu vital al politicii externe ruse. De aceea, după ce l-a pierdut pe Sargsyan în Armenia, Moscova se îngrijește de supraviețuirea regimului Lukașenko, cu sau fără el. Disponibilitatea Moscovei de „a face orice” pentru „a oferi ajutor în soluționarea situației din Belarus”, la solicitarea conducerii de la Minsk, a fost anunțată de Dmitry Peskov, reprezentantul administrației lui Vladimir Putin. Printre gesturile de ajutor se regăsește dislocarea

unei misiuni de jurnaliști ruși, care au înlocuit cadrele beloruse solidarizate cu protestatarii pașnici. Spațiul informațional public pare să devină primul domeniu pe care Lukașenko îl transferă benevol, cel puțin temporar, în gestiunea specialiștilor ruși, controlați și remunerați direct de la Kremlin.

Ucraina (2013-2014). Similar cu Ucraina, Belarusul este guvernat de un regim prezidențial. Spre deosebire de Victor Ianukovici însă, Lukașenko a devenit inamic public nu pentru acuzații de corupție politică, ci pentru fraudarea flagrantă a alegerilor și aplicarea violenței împotriva protestelor pașnice. La fel, spre deosebire de „Euro-maidanul” ucrainean, limbajul protestelor beloruse a exclus orice referință la geopolitică. În cazul ucrainean, protestele s-au radicalizat ca reacție la violența acerbă folosită de forțele speciale și care s-a soldat cu până la 100 de decese (BBC, 2019). În Belarus, chiar și după scenele de tortură colectivă și cazuri de omor, mișcarea de protest s-a menținut în albia non-violentă. Sporirea profilului femeilor protestatatoare a accentuat conotația pașnică a manifestațiilor anti-Lukașenko. Grupurile civice, societatea civilă și opoziția ucraineană au îmbrățișat titlul de „*revoluție a demnității*”, care viza eliberarea țării de corupție politică și apropierea de UE. *Revoluția democratică* belarusă e în plină desfășurare, fără a fi inserată oficială în limbajul protestatar.

Moldova (2009). Câteva asemănări pot fi observate între situația curentă din Belarus și cea din 2009 din Republica Moldova. Protestele au izbucnit într-un context electoral, care a favorizat victoria Partidului Comuniștilor. În cazul alegerilor prezidențiale din Belarus, opoziția a acumulat dovezi numeroase cu privire la falsificarea scrutinului. Acest demers a fost recunoscut pe plan internațional de către UE, care a refuzat să recunoască rezultatul

scrutinului din Belarus, inclusiv victoria lui Lukașenko. Acuzațiile Opoziției moldovenești despre fraudarea în masă a alegerilor parlamentare nu au găsit confirmare în raportul final al OSCE, care însă a constatat diverse devieri ce au putut ajuta comuniștii să obțină majoritatea (60 din 101 de mandate). Ca durată, protestele moldovenești au fost scurte (doar două zile). Însă, într-o singură zi, grupurile radicale desprinse de la protestatarii pașnici, ațâțați de provocatori, au devastat clădirile Președinției și a Parlamentului. În cele peste două săptămâni de proteste, în Belarus nu au fost înregistrate pagube materiale semnificative. Din contra, protestatarii beloruși se îngrijesc să protesteze „în curățenie”.

Represiunile din timpul protestelor moldovenești și după terminarea acestora au lăsat peste o sută de persoane torturate fizic și psihologic în secțiile de poliție din Chișinău (Amnesty Int., decembrie 2009). Incidența torturii din Belarus depășește semnificativ proporțiile moldovenești, având în vedere că numărul celor reținuți s-a ridicat până la circa 7000 de persoane.

Slogane despre re-unificarea cu România și vocația pro-europeană a țării au dominat discursul geopolitic al protestatarilor moldoveni. În Belarus, s-a atestat un dezinteres univoc față de geopolitică, chiar dacă propaganda de stat i-a catalogat pe protestatari drept rusofobi, pro-NATO și susținuți de Polonia. În Moldova, pentru prima dată, rețelele de socializare sunt folosite în scop de mobilizare (Twitter), în mod identic cum „Telegram” conectează protestatarii beloruși.

În loc de concluzii...

Așadar, în pofida diferențele contextuale și de cauzalitate, evenimentele curente din Belarus întrunesc nuanțele unei revoluții democratice, similare cu cele care s-au produs, în diferite perioade de timp, în alte state est-europene. (...)

Cel mai dezirabil model de revoluție democratică ar fi cel armean, dar autorii protestelor beloruse nu dispun de instrumente formale minime - drepturi extinse pentru a protesta nestingherit. Totodată, ei se arată reticenți față de

scenariul ucrainean, cu care asociază violența și dihotomia geopolitică, anexarea Crimeii și intervenția militară a forțelor ruse în Donbass. De asemenea, situația din Belarus diferă considerabil de revolta democratică din Republica Moldova, în care au existat episoade de violență și retorică geopolitică excesivă.

Proteste post-electorale din Belarus au început o revoluție democratică, chiar dacă încă neîmbrățișată deschis de participanții la ea. Primul succes al acesteia este mobilizarea și solidarizarea între categorii sociale distincte, care niciodată până acum nu au exersat public și colectiv drepturile sale fundamentale.

Continuarea și finalul *revoluției democratice beloruse* depinde de câțiva (f)actori-cheie - funcționalitatea platformei politico-civice beloruse creată recent, tacticile de supraviețuire ale regimului lui Aleksandr Lukașenko, implicațiile intervențiilor rusești și capacitatea de valorificare a pârgurilor politice, tehnice, financiare și de sancționare disponibile în Occident.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).

Asociația pentru Politică Externă (APE) este o organizație neguvernamentală angajată în susținerea procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană și facilitarea procesului de soluționare a problemei transnistrene în contextul europenizării țării. APE a fost constituită în toamna anului 2003 de un grup proeminent de experți locali, personalități publice, de foști oficiali guvernamentali și diplomați de rang înalt, toți fiind animați de dorința de a contribui cu bogata lor experiență și expertiză la formularea și promovarea de către Republica Moldova a unei politici externe coerente, credibile și eficiente.

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) este o fundație politică social-democrată germană, scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății. Friedrich-Ebert-Stiftung activează în Republica Moldova din octombrie 2002.